سەلەي چاققان لەتىپىلىرى

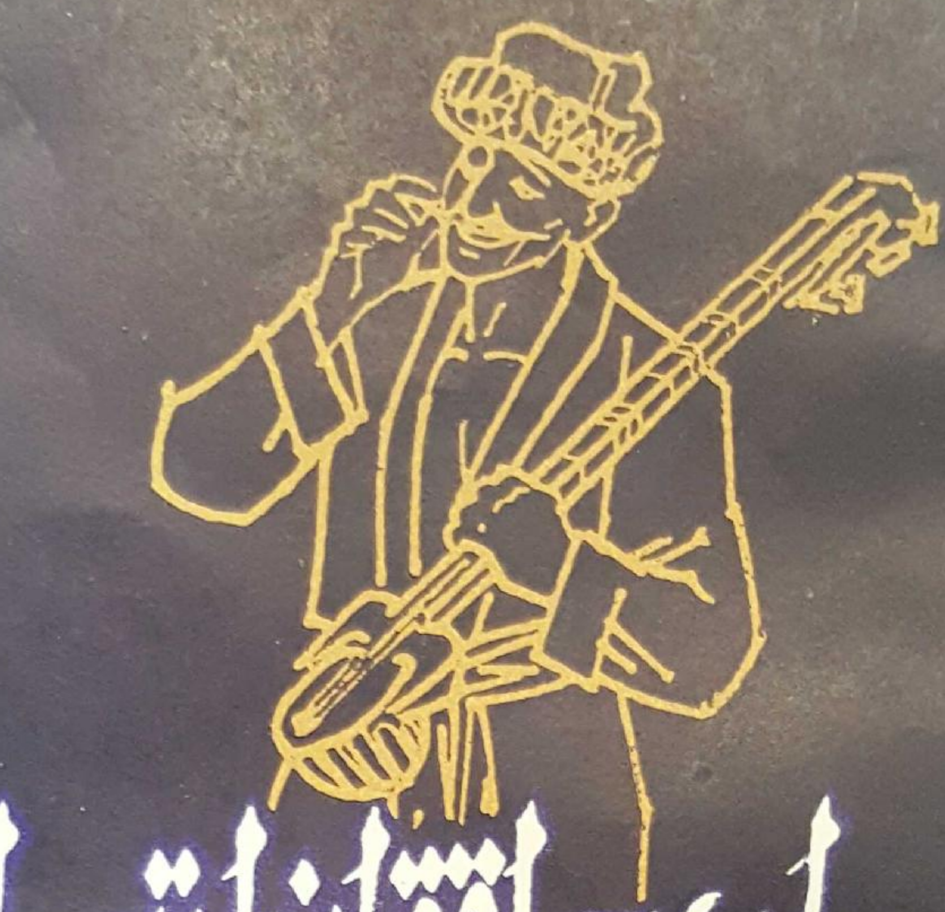

قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى

سەلەي چاققان لەتىپىلىرى

توپلاپ رەتلىگۈچى: ئۆچقۇنجان ئۆمەر
ھاجى ئەخمەت

مەسئۇل مۇھەررىر: مۇھەممەت رېھىم ئەمەت
ئابلىمىت ھاجى

قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى

سەلەي چاققان لەتىپىلىرى

*

قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى نەشر قىلدى

شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسى تارقاتتى

«قەشقەر گېزىتى» باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى

ئۆلچىمى: 1092 × 787 مم 1/32، 2 باسما تاۋاق

1982- يىل 10- ئاي 1 - نەشرى

1983- يىل 1- ئاي 1 - بېسىلىشى

كىتاب نومۇرى: M10264-23

سانى: 1—50.000

باھاسى: 0.13 يۈەن

نەشرىياتتىن

تارىختا ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئاتاغلىق سوزمەن، قىزىق-
چىلىرى بولغاندەك، ئۇيغۇر خەلقىنىڭمۇ داڭلىق سوزمەن، قىزىقچى-
لىرى بولغان. سەلەي چاققان ـ ئەنە شۇلارنىڭ بىرى. ئۇ، تەخ-
مىنەن 1816 ـ يىللىرى قەشقەر كونىشەر ناھىيىسىگە قاراشلىق ئو-
پالدا تۇغۇلۇپ، 1905 ـ يىلى ۋاپات بولغان. ھازىرقى ئوپالتە-
ۋەسىدىكى " چاققانلار مەھەللىسى " ـ سەلەي چاققان تۇغۇلغان
مەھەللىدۇر.

سەلەي چاققان ئومرىنىڭ كوپ قىسمىنى ئوپال، بۇلاقسۇ
(بورىختاي)، تاشمىلىق قاتارلىق جايلاردا ئوتكۈزىدۇ. ئۇنىڭ
ئاتىسى ھۇنەر ـ سەنئەتكە كامىل كىشى بولۇپ، ياش ۋاقىتلىرى-
دا قەشقەر، يەكەن، كۇچار، تۇرپان، ئىلى قاتارلىق جايلارغا بې-
رىپ، غېرىپ ـ مۇساپىرچىلىقتا ياشايدۇ. بۇ ئىجتىمائى ئەمەلى-
يەت ـ ئۇنىڭ خەلق ئارىسىدىكى داڭلىق ناخشىچى، قوشاقچى،
شۇنداقلا، ئۇستا راۋاپچى بولۇپ قېلىشىغا سەۋەپ بولىدۇ. سە-
لەي چاققان كىچىكىدىن باشلاپ ئاتىسىدىن تەسىر ۋە تەربىيە ئې-
لىپ، قەيەردە سوزمەن، قىزىقچىلار بولسا، شۇ يەرگە بېرىپ، ئوت-
تەك ھەۋەس بىلەن شۇلاردىن ئۇگىنىدۇ. بۇ ھال ئۇنى تۇرمۇش-
نىڭ تۇرلۇك قاتلاملىرىغا چوكۇپ، جەمىيەت ئەھۋالىنى چۇشە-
نىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىدۇ.

سەلەي چاققان ياشىغان دەۋر قەشقەردە زورىدىن ھاكىم،
بەدۆلەت (ياقۇببەگ قۇش بېگى) قاتارلىقلار ھوكۇمران-

لىق قىلىپ تۇرغان چاغلارغا توغرا كەلگەنلىكىتىن، ئۇ جەمىيەتنىڭ تۇرلۇك زىددىيەتلىرى ئىچىدە، تۇرمۇشنىڭ ئاچچىق تەمىنى تازا تېتىيدۇ. شۇڭلاشقا ئۇ ئۇز لەتىپىلىرىدە سۇتخورلۇق، جازانىخورلۇق، ئالدامچىلىق، كورەلمەسلىك، خۇراپاتلىقتا ئوخشاش قالاق ئىدىيىلەرنى مەسخىرە قىلىپ، كىشىلەرنى نادانلىق، ئاخماقلىق ۋە قاراملىق ئۇستىدىن غالىپ كېلىشكە، ھەر قانداق ئىشنى قىلغاندا، كەمتەر، ئېھتىياتچان ۋە سالماق بولۇشقا دالالەت قىلىدۇ.

سەلەي چاققان لەتىپىلىرىنىڭ بەدىئى كۇچى خېلى ئۇستۇن. بۇ كۇچ ئاساسەن لەتىپىلەرنىڭ يېشىمىدىكى كۇلكىگە سىڭگەن. بۇ كۇلكە قانچە قاتتىق بولغانسېرى ئۇنىڭ تىغى شۇنچە ئۇتكۇرلىشىدۇ، ئاڭلىغان كىشى كۇلكىسىنى باسالمايدۇ. سەلەي چاققان لەتىپىلىرىدىكى بۇ خىل خۇسۇسىيەت ئەدەبىياتىمىزنىڭ ساتىرا ۋە يۇمۇر ژانىرلىرىنى يۇكسەلدۇرۇشتىمۇ مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

بۇ توپلامغا سەلەي چاققان ئەينى ۋاقىتتا ئىجات قىلغان، خەلق ئارىسىدا ھازىرغىچە ئېيتىلىپ كېلىۋاتقان ۋە كېيىن ئۇنىڭ نامىدا توقۇلغان لەتىپىلەردىن بىر قىسمى كىرگۇزۇلدى. تولۇق بولماسلىقى، جۇملىدىن توپلاپ رەتلەش، نەشىر قىلىشتا بەزىبىر يېتەرسىزلىكلەرنىڭ بولۇشى تەبىئى. كىتابخانلارنىڭ كەم تەرەپلىرىنى تولۇقلاپ كېتىشنى سورايمىز.

مۇندەرىجە

بەت

خان ھوزۇرىدا 1
مەندىن قورقىدۇ 1
ئالىغاي 3
دۇنيادا ئەڭ سوغۇق نەرسە 4
دىدارىڭىزنى كورۇۋالسۇن 5
سوئال - جاۋاپ 7
نىمە تاتلىق 7
دۇئا 8
ئامبالنىڭ خوتۇنى 8
قاپقان 9
ھۆركۈيمەن 11
تۇترۇق 13
چىشىنى بىلەۋاتىدۇ 14
شەيتان سىزدىن قورقىدۇ 15
چاچقان ئىبلىس قاچتى 15
قازىنىم تۇغۇپ قالدى 16
قىيتىق بارمۇ؟ 16
ئۇنداق قازانغا مۇنداق چومۇچ 18
تەرلىنىش 19
گىلەمگە ياماغلىق 20
ئىتنى دومبالاش 20
ئانىسىنىمۇ دوراپتۇ 21

توغرا يېزىپتىمەن 21
ئېشەك ـ ئېشەكنى كورسە هاڭرايدۇ 23
تويلۇق 24
ئويلۇشۇپ بولمۇدۇم 24
يىلتىزى يوق كوچەت تۇتامدۇ؟ 25
قىل 26
ئاسانلىق تۇغدۇرۇپ بېرىش 27
قوسۇغۇمنى تويغۇزۇپ كېلەي 27
تاھارەت ئېلىش 28
قۇش باققۇچى 28
دادىلىرىنىڭ ئورنى چوڭ 30
كورپە كويۇپ كەتمىسۇن 31
بوشۇكتىكىلەرمۇ كېلىپ بولسۇن 32
جوزىغىلا راسلاپ بېرىڭ 32
تېرىكچىلىك يولى 33
ئوستەڭدىن قانداق ئوتكەنسەن؟ 34
مۇشۇك يەڭ 35
تاماققا تۇشلۇق دۇئا 35
هاكىمنىڭ ئەقلى 36
مەنمۇ قېچىپ كەتكەن بولاتتىم 36
قوغۇنلۇققا ئوخشايدۇ 37
سىزنى دوراۋاتىدۇ 38
دوزاققا كىرەمدۇ ـ جەننەتكىمۇ؟ 39
ئەشنى بۇزىدۇ 40
باشقا ئىشلارنىمۇ ئورۇنلاپ كېلىش 41
قوغۇن ـ پوغۇن 41

چاچراتقۇ نەدىن چىقتى؟ 43
كوزنىكىمىزنى داۋالاشقا توغرا كېلىدۇ 43
هاكىمنىڭ ئالدىغا قۇرۇق بارماڭ.............. 45
كېرەك يوق.............................. 45
يوبىدان 47
ئىشەك بار يەردە بىدە بولمىسا بولامدۇ ؟ 48
قوزۇق 49
پايدىسى بار 50
راھەت كورگەندە 50
شەيتان سىزدىن قورقىدۇ 51
هاكىمنىڭ ئالدىغا قۇرۇق بارماڭ 51
كوزا 52
ئۇگۇت ئاز بولغاچقا 53
بىر تال سامان 53
نىمە ئامال بار 54
قورققانغا قوش كورۇنۇپتۇ 55
ئىشتىن يانغىچە كېتىپ قالاي 55

خان هوزۇرىدا

خان بىر سورۇندا ئولتۇرۇپ:

— مانا، مېنىڭ زامانىمدا، قوينىڭ دۇمبىسىدە توغاي ئۈ-
گۈلايدىغان بولدى - دەپ ماختىنىپتۇ.

— راس ئېيتىلا تەخسىر، - دەپتۇ سەلەي چاققان، - هەز-
رەتلىرىنىڭ زامانىدا، توغاي ئۈگۈلاشقا پەقەت قوينىڭ دۇمبىسىلا
قالدى.

مەندىن قورقىدۇ

بىر كۈنى ئامبال سەلەي چاققاننى گەپكە سېلىپ ئىچ پۇ-
شىغىنى چىقىرىش ئۈچۈن ئۇنى ئۆيىگە چاقىرىپتۇ. سەلەي چاققان
ئامبالنىڭ هويلىسىغا ئەمدى قەدەم بېسىشىغا هويلىدىكى كارۋات
ئاستىدا ياتقان ئىت چۇراپ چىقىپ قاۋىغان پېتى سەلەي چاق-
قاننىڭ پۇتىغا ئېسىلىپتۇ. سەلەي چاققان ئەپچىللىك بىلەن ئىت-
نىڭ تۇمشۇغىغا بىرنى تېپىپتۇ. ئىت يۇمۇلىغان پېتى ئورنىغا
كىرىپ « غىڭ » قىلماي يېتىپتۇ.

— هە، سەلەي، سەلەي دەپ قويساق نىمانچە يوغۇناپ كەت-
تىڭ؟ - دەپتۇ ئامبال ئاچچىغلىنىپ، - يۈز خاتىرە يوقمۇ، سەن زا-
دى هېچكىمدىن قورقماسەن ؟!

— قورقىمەن، - دەپتۇ سەلەي چاققان.

كارۋاتتا ياتقان ئامبال ئۇنىڭ تۇنجى جاۋابىغا قىزىقىپ،
ياستۇقتىن گەۋدىسىنى كۆتۈرۈپ ياندۇرۇپ سوراپتۇ:

— ئۇنداقتا كىمدىن قورقىسەن؟

— پاششاپتىن.

ـــ پاششاپ كىمدىن قورقىدۇ؟
ـــ بەگدىن.
ـــ بەگ كىمدىن قورقىدۇ؟
ـــ ئامبالدىن .
ئامبالگەپنىڭ ئاخىرى نەگە بارارىكىن، دەپ سوراۋېرىپتۇ:
ـــ ئامبال كىمدىن قورقىدۇ؟
ـــ ۋاڭدىن.
ـــ ۋاڭ كىمدىن قورقىدۇ؟
ـــ خاندىن.
ئامبال قىزىپ سوراشنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ:
ـــ خان كىمدىن قورقىدۇ؟
ـــ تەتىيىدىن.
ـــ تەتەي كىمدىن قورقىدۇ؟
ـــ بوراندىن.
ـــ بوران نىمىدىن قورقىدۇ؟
ـــ ئەسكى تامدىن.
ـــ ئەسكى تام نىمىدىن قورقىدۇ؟
ـــ چاشقاندىن.
ـــ چاشقان نىمىدىن قورقىدۇ؟
ـــ موشۇكتىن.
ـــ موشۇك نىمىدىن قورقىدۇ؟
ـــ ئىتتىن.
ـــ ئىت نىمىدىن قورقىدۇ؟
گەپ شۇ يەرگە كەلگەندە، سەلەي چاققان ئالدىردىماي بۇ-

رۇتىنى تولغاپ قويۇپ:

— ئىت مەندىن قورقىدۇ، — دەپ كارۋات ئاستىنى كور-
سىتىپتۇ.

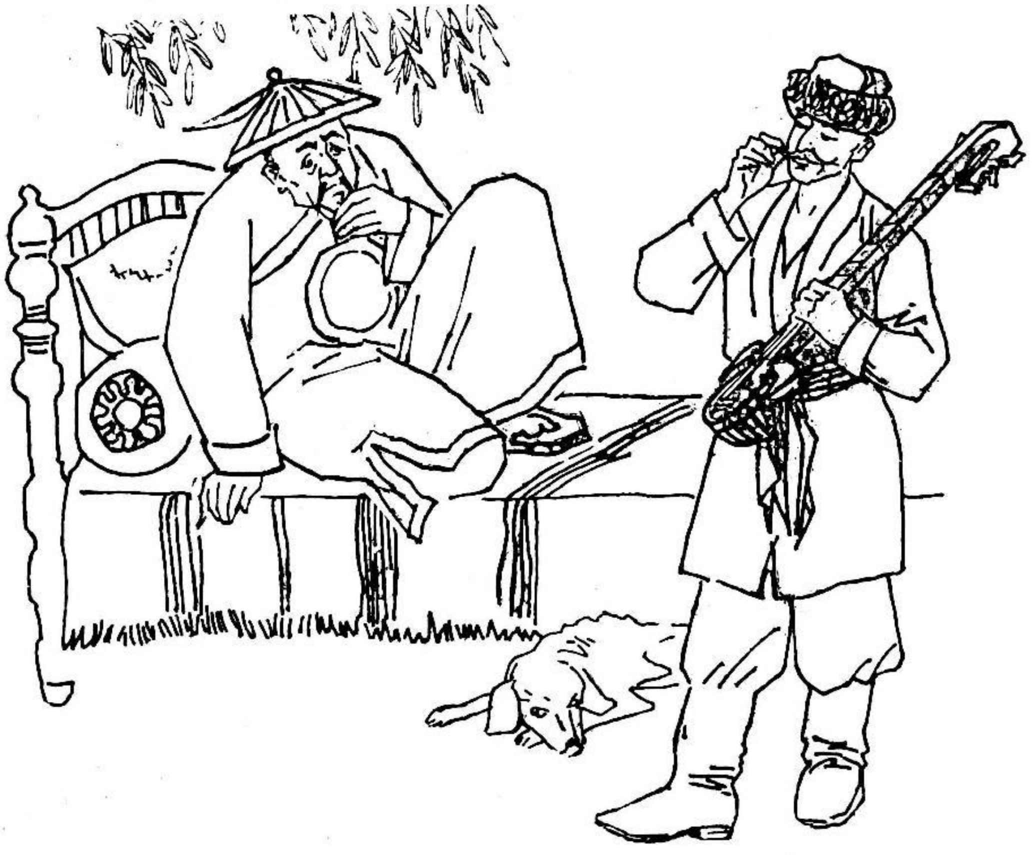

ئالىغاي

بىر كۈنى خان قامچىسىنى شىلتاپ سەلەي چاققانغا
پوپوزا قىلغان ئىكەن، ئۇنىڭ بىر كوزى قۇيۇلۇپ كەتكىنى تاس
قاپتۇ ۋە كېيىن ئالىغايراق ساقىيىپتۇ. ئارىدىن خېلى كۈنلەر ئۆ-
تۈپ خان سارىيىغا يىغىلغان بەگ - توردىلەر: «سەلەي چاققان
بولمىسا، سورۇن قىزىمايدۇ» دېيىشىپ ئۇنى چاقىرىپ كېلىشىپ-
تۇ. سەلەي چاققان كاتتا سورۇن بولىۋاتقان ئۆيگە كىرىپ، خان-

نىڭ ئالدىغا كەپتۇ - دە، ئۇنىڭغا قاراپمۇ قويماستىن ئىككى تە-
رىپىگە سالام بېرىپلا، ئۆز ئورنىغا بېرىپ ئولتۇرۇپتۇ. بۇ ئىش
كۆڭلىگە كەلگەن خان بىر تەرەپتىن ئۆتكەننى ئەسلىتىپسە-
لەي چاقچاقنىغا ئۆزىنى تونۇتۇپ قويۇش، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇنى
مېھمانلار ئارىسىدا مەسخىرە قىلىپ ئابرويىنى تۆكۈش مەقسىدىدە:
- ئالىغاي كىشىنىڭ كۆزىگە بىر نەرسە ئىككى كۆرۈنىسە كې-
رەك - ھە، سەلەي؟ - دەپتۇ.
سەلەي چاقچاق:
- توغرا ئېيتىلا تەخسىر، ھازىر مېنىڭ كۆزۈمگە ئۆزلىرى
توت ئاياقلىق كۆرۈنىۋاتىلا ، - دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ.

دۇنيادا ئەڭ سوغۇق نەرسە

بىر كۈنى شەھەر ھاكىملىرىدىن بىرى سەلەي چاقچاقنىغا خو-
تۇنلىرى ئۈستىدىن شىكايەت قىلىپ:
- دونيادا ئەڭ سوغۇق نەرسە نىمە دىسە، مېنىڭ چوڭ خو-
تۇنۇمنى كۆرسەتسە بولىدۇ، - دەپتۇ.
سەلەي چاقچان بۇ گەپنى كۆڭلىگە پۈكۈپ قويۇپتۇ.
تومۇز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە ھېلىقى ھاكىم بەگ - تۈرلۈك نە-
چايغا چاقىرىپتۇ. مېھمانلار كېلىپ ئولتۇرا - ئولتۇرمايلا :
-ۋاي ھاكىم، بەك ئۇسساپ كەتتۇق، ئاۋۋال بىزگە ئىچىدىغان
سوغۇق نەرسە ئىلتىپات قىلسىلا، - دېيىشىپتۇ.
- ھەي سەلەي، - دەپتۇ ھاكىم، - ماڭ، ئۆيگە كىرىپ، نىمە
سوغۇق بولسا، مېھمانلارغا شۇنى ئېلىپ چىق!

— خوپ!،— دېگىنىچە سەلەي چاققان سىرتقا يۈگرەپتۇ ۋە بىر
پەستىلا قايتىپ كىرىپ:
— تەخسىر ئۆيدىلا ئەمەس، بەلكى دۇنيا بويىچە ئەڭ سو-

غۇق بىر نەرسە ئېسىمگە كې-
لىپ قالدى. شۇنى ئېلىپ
كىرەيمۇ؟،— دەپ سوراپتۇ.

— ياخشى، ماڭ، چاپسان
ئېلىپ كىر،— دەپتۇ هاكىم
ۋە مېهمانلارغا قاراپ: —
خۇداغا شۈكرى، ئېزىز
مېهمانلار ئۈچۈن ئۆيىمىزدە
هەممە نەرسە تېپىلىدۇ، —
دەپ ماختىنىپتۇ.

شۇئارىدا سەلەي چاققان مېه
مانلارنىڭ ئالدىغا هاكىمنىڭ
پوك خوتۇنىنى باشلاپ كىرىپتۇ.

دىدارىڭىزنى كۆرۈۋالسۇن

سەلەي چاققانىنىڭ گەپ - سۆزلىرىدىن غەزەپلەنگەن
ئامبال:

—بۇنىڭدىن كېيىن بىزنىڭ مەهكىمە تەرەپكە ئالدىڭنى قىل-
غۇچى بولما!،— دەپ سەلەي چاققانىنى هوزۇرىدىن قوغلاپ
چىقىرىپتۇ.

ئارىدىن بىر قانچە ئاي ئۆتۈپ، ئامبال ئۆز مۇلازىملىرى بىلەن ئوۋغا چىقىپتۇ. يولدا ئۇچرىغان كىشىلەر ئۇنىڭغا بېشى يەرگە تەككىچە ئېگىلىپ سالام بېرىپتۇ. كىشىلەر ئارىسىدا بىر ئادەم ئارقىسىنى قىلىپ تۇرغان ئىكەن. بۇنى كورگەن ئامبال ئەجەپلىنىپ ئۇنىڭدىن سوراپتۇ:

— نىمە ئادەمسەن، بۇ قانداق قىلىق؟

— بۇنىڭدىن ئىككى ئاي ئىلگىرى مەھكىمە تەرەپكە ئالدىڭنى قىلغۇچى بولما دىگەنلىرى ئەسلىرىدە بولسا كېرەك، تەخسىر، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ سەلەي چاققان، — بۇگۈن ھەزرەتلىرىنىڭ ئوۋغا چىقىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ دىدارلىرىنى ئارقام بولسىمۇ كورۈۋالسۇن، دەپ بۇ يەردە تۇرغان ئىدىم.

سۇئال - جاۋاپ

خان ئۆزى بىلەن بىر سورۇندا ئولتۇرغان ئوردا ئەمەلدارلىرىنىڭ ئەقىل - پاراسىتىنى سىناپ كورۇش مەقسىدىدە:

- مەن ئىشارەت بىلەن سۇئال سورايمەن، كىم جاۋاپ بېرەلەيدۇ؟ - دەپ سوراپتۇ.

ئولتۇرغانلارنىڭ ھېچبىرى «مەن» دېيىشكە جۇرئەت قىلالماي، بېشىنى تۆۋەن سېلىپ جىم ئولتۇرۇشۇپتۇ. بۇ ئەھۋالنى كورگەن سەلەي چاققان بىر يوتۇلۇپ قويۇپ:

- مەن جاۋاپ بېرەي، تەخسىر، - دەپ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ.

خان «يۈز نەدىن كېتىدۇ؟» دېمەكچى بولۇپ، يۈزنى سىلىغان ئىكەن، سەلەي چاققان ئۇنىڭ مەقسىدىنى پەملەپ «گالدىن كېتىدۇ» دېمەكچى بولۇپ گېلىنى سىلاپتۇ. خان «باش نەدىن كېتىدۇ؟» دېمەكچى بولۇپ، بېشىنى سىلىغان ئىكەن، سەلەي چاققان «ئېغىزدىن كېتىدۇ» دېگەنىدەك قىلىپ ئاغزىنى كورسىتىپتۇ. جاۋاپتىن قانائەتلەنگەن خان نائىلاج ئوردا ئەمەلدارلىرىنى ئەيىپلەپ، سەلەي چاققاننى تەرىپلەشكە مەجبۇر بولۇپتۇ.

نېمە تاتلىق

بىر كۈنى شەھەر ھاكىملىرىدىن بىرى سەلەي چاققاننى ئېلىپ ئوۋغا چىقىپتۇ. يولدا كېتىۋېتىپ، ئۇنى سىناش ئۈچۈن:

- بىر لوقما تاماق ئۈچۈن دۇنيادا نېمە تاتلىق؟ - دەپ سوراپتۇ.

- تۇخۇم، - دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ سەلەي چاققان.

ئاردىن ئۈچ يىل ئۆتۈپتۇ، ئۇلار يەنە ئۇۋغا چىقىپتۇ، كې-
تىۋېتىپ ئالدىنقى قېتىم سوئال سورىغان يەرگە كەلگەندە ھاكىم:
— نىمە بىلەن ،- دەپ سوراپتۇ. سەلەي چاققان دەرھال:
— تۇز بىلەن،- دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ.

دۇئا

شەھەر ھاكىمى «سەلەي چاققاننىڭ دۇئاسىنى ئالغان كىشى خۇدانىڭ ئىلتىپاتىغا سازاۋەر بولۇپ، كاتتا دولەتكە ئېرىشىدى-كەن» دەپ ئاڭلاپ، ئۇنى مەھكىمىگە چاقىرىپتۇ. سەلەي چاققان مەھكىمىگە كىرىپلا قىلۇغا قاراپ :

— خۇدايا پاكا پەرۋەردىگارا، ھەممىنى كۆرۈپ تۇرۇپسەن، ھەممىگە قادىرسەن، ھازىرلا جەبرائىلنى ئېۋەتىپ ھاكىمنىڭ جېنىنى ئالغايسەن،- دەپ دۇئا قىپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان ھاكىمنىڭ جان - پېنى چىقىپ:

— بۇ قانداق دۇئا، سەن ماڭا نىمە ئۈچۈن ئۆلۈم تىلەي-سەن؟،- دەپ ۋاقىراپتۇ.

— سەلەي چاققان ھۇدۇقماستىن تازىم قىلىپ:

—ھاكىم جانابلىرى،بۇ ئالەم تار، ئۇ ئالەم كەڭرى. ئۆزلە-رىنى بالدۇرراق ئۇ ئالەمگە بېرىپ، نىيەت- ئىخىلاسىغا يارىشا دولەت كۆرسۇن دىدىم.- دەپتۇ.

ئامبالنىڭ خوتۇنى

سەلەي چاققان يامۇل بېغىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋات-قـانـدا، ئـىـشـىـك ئـالـدىـدا خـىـزمـەتـكـارلـىـرى

بىلەن بىللە تۇرغان ئامبالنىڭ خوتۇنى ئۇنى گەپكە سالماقچى بولۇپ:

—ھەي سەلەي، ئەجەپ تېز مېڭىپسەن، پۇتى كويگەن توخۇدەك، — دەپتۇ.

سەلەي چاققان ئۇنىڭ نىيىتىنى چۈشۈنۈپ:

—ھە، ئىشىككە يولۇنۇپ تۇرۇپ قاپلا سولۇشۇپ قالغان خوخىدەك، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ.

—ۋېيەي، بۇنىڭ گېپىنى قاراڭلا، بۇرۇتىنى دىڭگايتىۋاپتۇ، جىڭگىدىلىكتىكى شوخىدەك، — دەپ كۈلۈپ كېتىپتۇ ئامبالنىڭ خوتۇنى.

—ئالدىراپ ھىڭگايمىسىلا ئۈكلىۋەتكەن چوقىدەك، — دەپتۇ سەلەي چاققان.

—ھەي، نىمانچە بويۇڭ ئۇزۇن، كاردىن چىققان سوقىدەك، — دەپتۇ ئامبالنىڭ خوتۇنى.

—بويۇمنى دىسىلە چىنارىدەك، بوينۇمنى دىسىلە يېڭى جۇۋازنىڭ ئوقىدەك، — دەپتۇ سەلەي چاققان.

—چوڭچىلىق قىلما، ئەينەككە قارا، كورۇنىسەن خۇددى دوقىدەك، — دەپتۇ ئامبالنىڭ خوتۇنى تېرىكىپ.

—ۋاي خېنىم كىمنى كورسىلە چاپلىشىۋالمىسىلا، كۈرۈك توخىنىڭ پوقىدەك، — دەپتۇ سەلەي چاققان.

گەپتە سەلەي چاققانغا تەڭ كېلەلمىگەن ئامبالنىڭ خوتۇنى رەسۋا بولۇپ، ئويگە مېڭىپتۇ، سەلەي چاققان ھېچنىمە بولمىغاندەك بەھوزۇر يولىغا راۋان بولۇپتۇ.

قاپقان

يۇرت چوڭلىرى قاتناشقان ھەر قانداق سورۇندا، سەلەي چاققان توردە ئولتۇرۇۋالىدىكەن، بۇنىڭدىن ھەسەت قىلىپ يۇرگەن بەگ - تورىلەر شەھەر ھاكىمىغا داتلاپتۇ.

نىڭ ئۈستىگە چىقىپتۇ، ئۇ يەردىن ئېتىلىپ چۈشۈپ ئامبالنىڭ باش-كۆزلىرىگە دەسسەپتۇ، ئاندىن ئۆيىنى بىر ئايلىنىپتۇ-دە، ئىشىك-نى چېقىپ قېچىپ كېتىپتۇ. بۇنى كۆرۈپ غەزەپلەنگەن ئامبال:

— مۇشۇنداق ھۈركۈيدىغان ئادەمنى مېنىڭ ئالدىمغا باش-لاپ كىردىڭمۇ؟، — دەپ يايىنى راسا دۇمبالاپتۇ.

تۇترۇق

بىر سوپى سىرتتىن بەكمۇ تەقۋادار ئادەمدەك كورۇنگىنى بى-
لەن ئەسلىدە زىناخورلۇقتا ئۇچىغا چىققان ئادەم ئىدى. ئۇ بىر
كۇنى جامائەتكە ۋەز ئېيتىپ:

— خالايىق، بۇ دۇنيادا توغرا يولدىن تېيىپ، بۇزۇقچى-
لىققا بېرىلگەن بەندىلەر ئاخىرەتتە دوزاققا تاشلىنىپ ئازاپ
چېكىدۇ ...، — دەپتۇ.

— زىناخورلارچۇ؟ — دەپ سوراپتۇ سەلەي چاققان گەپ ئا-
رىلاپ.

سوپى بۇ گەپنىڭ ئوزى بىلەن ھېچبىر مۇناسىۋىتى يوق-
تەك پىسەن قىلماي:

— زىناخورلار دوزاق ئوتىدا كويىدۇ، — دەپ جاۋاپ
بېرىپتۇ.

سەلەي چاققان يەنە سوز قىستۇرۇپ:

— ئۇنداق بولسا، ئۇ دۇنياغا ھەممىدىن بۇرۇن ئوزلىرى
بارسىلا بولغىدەك، — دەپتۇ.

سوپى تەئەججۇپلىنىپ سوراپتۇ:

— نىمە ئۇچۇن ؟!

سەلەي چاققان ئۇنىڭ سوئالىغا سوئال بىلەن جاۋاپ
قايتۇرۇپ:

— تۇترۇق بولمىسا، دوزاقنىڭ ئوتى قانداق يانىدۇ ؟—
دەپتۇ .

چىشىنى بىلەۋاتىدۇ

يۇز بېشى باشلىق جامائەت ناماز بامداتتىن يېنىپ، خوش-
ـنا مەھەللىگە تويغا ئاتلىنىپتۇ . سەپىنىڭ ئالدىدا ئاتلىق كېتىپ
بارغان يۇز بېشىنىڭ ئاستىدىكى ئېگەر " غىچ، غىچ، غىچ " قى-
لىپ غەلىتە ئاۋاز چىقىرىپتۇ . بۇنى ئاڭلىغان يىگىتلەردىن بى-
رى قىزىقچىلىق قىلىپ:

— يۇز بېشىنىڭ ئارقىسىدا بىر نەرسە سايرايدىغۇ ؟ ،-
دەپتۇ .

— يۇز بېشى نەپسى تاقىلداپ، تويدا تارتىلىدىغان گوش-
لۇك پولۇنى كوپرەك يېيىش ئۈچۈن چىشىنى بىلەۋاتىدۇ، دەپ
ـەپ قىستۇرۇپتۇ سەلەي چاققان.

AltunOq

شەيتان سىزدىن قورقىدۇ

بۇزۇقچىلىقتا ئۇچىغا چىققان بىر كىشى سەلەي چاققانغا هال ئېيتىپ:

— بۇ دۇنيادا ماڭا هېچنەرسە قورقۇنۇچلۇق ئەمەس، پەقەت شەيتان يولۇمدىن ئازدۇرمىسىدى، دەپ ئەندىشە قىلىمەن، — دەپتۇ.

— ئورۇنسىز ئەنسىرىمەڭ بۇرادەر، — دەپتۇ سەلەي چاققان جاۋابەن، — قىلمىش — ئەتمىشلىرىڭىزنى كۆرسە، شەيتانمۇ سىزدىن قورقىدۇ.

چاشقان ئېلىپ قاچتى

سەلەي چاققان كۈن كوچۇرۇش كويىدا مەھەللىسىدىكى باينىڭ ئۆيىدە چاكار بولۇپ يۈرگەن كۈنلەردە، باي پىلىكتە بۇرۇتىنى مايلاپ، نامازغا يىغىلغان جامائەت ئالدىدا:

— بۈگۈن بىزنىڭ خوتۇن ئوخشۇتۇپ پولۇ ئېتىپتىكەن، بىر لىگەن ئاشنى قويماي يېۋەتتىم، — دەپ ماختىنىپتۇ. بۇنداق ماختىنىش ئايدىن — ئايغا، يىلدىن — يىلغا داۋاملىشىپتۇ.

بىر كۈنى باي ئادىتى بويىچە مايلانغان بۇرۇتىنى سىلاپ تۇرۇپ ماختىنىۋاتقاندا، باينىڭ بۇ قىلىقىدىن بىزار بولغان سەلەي چاققان قولىدىكى قۇرۇق لىگەننى تاراڭلىتىپ يەرگە تاشلاپ:

— ئەستەخپۇرۇللا يامان بولدى ...، — دېگىنىچە هويلىدىن يۈگرەپ چىقىپتۇ.

چۆچۈپ كەتكەن باي:

ــ ھەي سەلەي نىمە بولدى؟، ـ دەپ سوراپتۇ.
سەلەي چاققان كىشىلەرگە كوزىنى قىسىپ قويۇپ:
ــ باي ئاكا، بۇرۇتلىرىنى مايلايدىغان پىلىكنى چاشقان ئېلىپ قاچتى،ـ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ.

قازىنىم تۇغۇپ قالدى

بىر جازانىخور سەلەي چاققاندىن قازان سوراپ كىرىپتۇ.
ــ سىزدىن قازان ئايلانسۇن خوشنا، ـ دەپتۇ سەلەي چاققان، ـ بىراق، تۇنۇگۇن ئاخشام قازىنىم تۇغۇپ قالدى، بىر نەچچە كۈن سەۋرى قىلىپ تۇرۇڭ.
ــ قۇرۇق باھانىڭىزنى قويۇڭ،ـ دەپتۇ جازانىخور تىرىكىپ،ـ قازان دېگەنمۇ تۇغامدۇ؟
ــھەي بۇرادەر،ـدەپتۇ سەلەي چاققان جاۋابەن، ـ سىزنىڭ بىر تەڭگىڭىز يىلىغا ئون قېتىم تۇغسا ھېچ گەپ يوق، مېنىڭ قازىنىم ئەل ئۇمرىدە بىر قېتىم تۇغسا نىمە بوپتۇ.

قېتىق بارمۇ؟

سەلەي چاققان بىر كۈنى ئېشەك ئالدىدىكى دەرەخكە چىقىپ شاخ كېسىۋاتسا، بېخىل باي خوشنىسى ئاۋاق كوتۇرۇپ كېلىپ:
ــۋايسەلىياخۇن بارمۇ سىلە، كورۇنمەي كەتلىغۇ؟ ...، ـ دەپ ئەھۋال سوراپ كېتىپتۇ.
سەلەي چاققان ئۇنىڭ لولىلىغا ھەيران بولۇپ قاراپ

تۇرۇپتۇ. باي:
– سەلىياخۇن، يەرگە چۈشسىلە، زورۇر بىر ئىش چىقىپ قالدى، چاپسانراق بولسىلا، – دەپ ئالدىرىتىشقا باشلاپتۇ ۋە سەلەي چاققان يەرگە چۈشكەندىن كېيىن:
– ئۇيلىرىدە قېتىق بارمىدۇ؟ ، – دەپ قاچىسىنى تەڭلەپتۇ. سەلەي چاققان گەپ قىلماي ئۆزى ئىشىك تۈۋىدە قالدۇرۇپ ئۆيگە كىرىپ كېتىپتۇ. باي خېلى ئۇزۇن ساقلاپ ئاخىرى كەلگەن تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. سەلەي چاققان ئۆيىدىن چىقىپ قارىسا، باي دەريانىڭ ئۇ قېتىدا كېتىپ بارغىدەك. سەلەي چاققان قولىنى كوتۇرۇپ:
– ۋاي تەخسىر، قايتىپ كەلسىلە، تېز بولسىلا، – دەپ توۋلاپتۇ.
باي ئارقىسىغا قاراپ «بارايمۇ- بارمايمۇ؟» دەپ ئىككىلىنىپ تۇرۇپ قاپتۇ. بۇنى كورگەن سەلەي چاققان يەنە توۋلاپتۇ. باي ئاخىرى «شۇنچە ساقلاپ تۇرۇپ قۇرۇق قايتىپ كېتەمدىمەن، نىمە بولسا، شۇ بولسۇن، بېرىپ باقاي» دەپ يېنىپ كەپتۇ. باي ئىشىك ئالدىغا كەلگەندە سەلەي چاققان:
– ئۆيدە قېتىق يوق ئىدى، ئېيتىپ قويۇپ دەپ چاقىرغان ئىدىم، – دەپتۇ. باي تېرىكىپ:
– بۇ قانداق گەپ؟ ئادەمنى ساقلىتىپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە دەريادىن ئۆتۈپ بولغاندا چاقىرىپ قېتىق يوقكەن دىگىچە، داشتىلا شۇنداق دىسىلە بولماسمىدى؟ – دەپ رەنجىپتۇ.
– خاپا بولمىسىلا تەخسىر، مېنىمۇ دەرەختىن چۈشۈرمەي تۇرۇپ ئۆيۈمدە قېتىق بار – يوقلىغىنى سورىسىلا بولماسمىدى، – دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ سەلەي چاققان.

ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۈمۈچ

سەلەي چاققاننىڭ پىخسىق ئاغىنىلىرىدىن بىرى ئۇنى ئۆيىگە چاقىرىپ، ئالدىغا قوينىڭ كاللىسى بىلەن پاقالچىقىنى ئېلىپ كەپتۇ.

— ئوچاقنىڭ ئوتى پەسلەپ قاپتىكەن، شورپىسى سوۋۇپ قاپتۇ، قېنى، گۆشكە ئېغىز تەككۈزۈڭ، — دەپتۇ ئاغىنىسى تەكەللۇپ بىلەن.

سەلەي چاققان بىر تال پاقالچاقنى قولىغا ئېلىپ قارىسا، ئېخى ئىسسىقمۇ ئۆتمىگەن ئىكەن. ئۇ بۇ مېھماندارچىلىقنىڭ سىرىنى چۈشۈنۈپ، ئاغىنىسىنىڭ تەكەللۇپلىرىغا قارىماي، قولىنى سۈرتمۈيتىپ ئاچ قوساق ئۆيىگە قايتىپ كەپتۇ. ئارىدىن بىر ھەپتە ئۆتۈپ سەلەي چاققان ھېلىقى ئاغىنىسىنى ئۆيىگە چاقىرىپتۇ ۋە ئۇنىڭ ئالدىغا بىر چىنە ئىلمان سۇ كەلتۈرۈپتۇ. ئاغىنىسى چىنىدىكى سۇدىن بىر ئوتلىغاندىن كېيىن:

— سەلەياخۇن، بۇ قانداق تاماق؟، — دەپ سوراپتۇ تەلەتىنى تۈرۈپ.

— بۇ، كاللا – پاقالچاقنىڭ شورپىسى، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ سەلەي چاققان، — ئۆتكەن قېتىم سىزنىڭ ئۆيىڭىزدە كاللا-پاقالچاق يىگەن بولساقمۇ، شورپىسىنى ئىچمىگەن ئىدۇق. بۈگۈن بىزنىڭ ئۆيدىمۇ كاللا – پاقالچاق پۇشۇرغان ئىكەن، ئۇنى

بالىلار يەپ شورپىسىلا قاپتۇ. شۇنىڭغا بولسىمۇ ئېغىز تىگەيلى دەپ سىزنى تەكلىپ قىلغان ئىدىم.

تەرلىنىش

سەلەي چاققانىڭ ھەم باي، ھەم بېخىل بىر خوشنىسى بولۇپ، مال - دۇنيا يىغىمەن، دەپ تويغىدەك تاماقمۇ يېمەي، كۈندىن - كۈنگە ئاجىزلاپ كېتىپتۇ. تىۋىپكە كورۈنگەندىن كېيىن سەلەي چاققانغا ھال ئېيتىپ:

— تىۋىپقا كورۈنسەم، بىرەر مال سويۇپ، تىرىسىدە تەرلىنىڭ دەۋاتىدۇ. قاراپ تۇرۇپ بىر مالنىڭ جېنىغا زامىن بولغۇم كەلمىدى، سىزنىڭچە قانداق قىلسام بولار؟ — دەپتۇ.

— تىۋىپنىڭ بۇيرۇغىنى شۇ بولسا، ئاسان ئىش ئىكەن، — دەپتۇ سەلەي چاققان مەسخىرە قىلىپ، — بىزنىڭ ئۆيدە ئۆتكەن يىلى قۇربان ھېيتتا سويغان بىر قوينىڭ تىرىسى بار، شۇنىڭدا تەرلىنىۋالسىلا.

گىلەمگە ياماقلىق

ئۆزىنى قالتىس ھىساۋلايدىغان بىر گەپدان سەلەي چاققاننى گەپتە چۈشۈرۈش ئۈچۈن كېلىپ ئۇنىڭ دەرۋازىسىنى قېقىپتۇ. ئۆيدىن 10 ياشلار چامىسىدىكى بىر بالا چىقىپ ئىشىكنى ئېچىپتۇ.

— داداڭ بارمۇ؟، — دەپ سوراپتۇ ھېلىقى كىشى.

— يوق، — دەپتۇ بالا، — نېمە ئىشىڭىز بار ئىدى؟

— قىرىق ھارۋىغا بېسىپ كەلگەن بىر پارچە گىلىمىم بار ئىدى. داداڭنى سۇ قىلىپ بېرەمىكىن، دەپ كەلگەن ئىدىم.

— خۇيمۇ ياخشى گەپ بولدى، — دەپتۇ بالا ئۇنىڭ پوچىلىغىنى ھىس قىلىپ، — ئۆيدىكى گىلىمىمىزنىڭ بىر بۇرجىكىگە ئوت چاچراپ كېتىپ كويۇپ قالغان ئىدى، دادام ياماغلىق ئۈچۈن سىزنىڭكىدەك چوڭراق بىر گىلەم ئىزلەپ بازارغا كەتتى، — دەپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلىغان گەپدان سەلەي چاققاننىڭ كىچىككىنە بالىسى شۇنچە چېچەن، سوزمەن تۇرسا، ئۆزىگە گەپ توغرا كەلمىگىدەك دەپ كېتىپ قاپتۇ.

ئىتنى دۇمبالاش

بىر كۈنى سەلەي چاققان ئېشىگىنى مىنىپ توبغا كېتىۋاتسا، مەلۇم ھويلىدىن تۇيۇقسىز بىر قارا ئىت چىقىپ، ئالدىنى توسىۋاپتۇ. غەزىۋى ئورلىگەن سەلەي چاققان، ئېشەكتىن سەكرەپ چۈشۈپ قولىدىكى تايىغى بىلەن ئۇنى راسا ئۇرۇپتۇ. ئىتنىڭ قاتتىق غىڭشىغان ئاۋازىنى ئاڭلىغان يۈز بېشى ئۆيدىن شاپاشلاپ چىقىپتۇ — دە، سەلەي چاققانغا كايىپ:

— يۇز - خاتىرە يوقمۇ، بۇنى شۇنچىلا ئۇرامسەن، - دەپ ۋاقىراپتۇ.

— خاپا بولمىسىلا تەخسىر، - دەپتۇ سەلەي چاققان كۈلۈپ تۇرۇپ، - بۇنىڭ بىلىگە تەككەن تاياقنىڭ سىلىنىڭ باشلىرىنى ئاغرىتىدىغانلىقىنى بىلمەپتىمەن.

ئانىسىنىمۇ دوراپتۇ

بەگنىڭ ئەركە ناينىاق ئوغلى كوچىدىن ئوتكەن كىشىلەر-نىڭ ھەممىسىگە تاش، چالما ئاتىدىكەن. بىر كۈنى سەلەي چاق-قان ئوتۇپ كېتىۋاتسا، ئۇنىڭغىمۇ چالما ئېتىپتۇ. نەپرەتلەنگەن سەلەي چاققان:

— ھەي سەن، بەگنىڭ بالىسىمۇ؟ نىمانچە ئەدەپسىزلىك قىلىسەن؟، - دەپتۇ.

— سېنىڭ كارىڭ نىمە؟ يولۇڭغا ماڭ، - دەپتۇ بالا كوزى-نى قىسىپ.

— قارا سېنى، داداڭدىن ئادەم ئۇرۇشنىلا ئۈگەندىمىكىن دىسەم، ئاناڭدىن كوز قىسىشنىمۇ ئۈگۈنۈپسەن - دە، - دەپتۇ سەلەي چاققان.

توغرا يېزىپتىمەن

سەلەي چاققان ئۇستا خەتتات بولغانلىقتىن يۇرت قازىسى ئۇنىڭغا:

— سىز ھوسنىخەتنى ياخشى يازىسىز، مۇنۇ تاختىغا "شەرىئەت مەھكىمىسى" دەپ يېزىپ بېرىڭ، كورگەن كىشى ھەيران قالسۇن، — دەپتۇ.

سەلەي چاققان قولىغا قەلەم ئېلىپ "چوماقچىلار مەھكىمىسى" دەپ يېزىپتۇ. قازى غەزەپلىنىپ سەلەي چاققاننى ئۇرۇشقا بۇيرۇپتۇ. سەلەي چاققان قەددىنى رۇسلاپ، قازىغا ھومۇيۇپ:

— ھەقىقەتەن توغرا يېزىپتىمەن، بۇجاي ئىسمى - جىسمىغا لايىق چوماقچىلار مەھكىمىسى ئىكەن دەپتۇ.

ئېشەك - ئېشەكنى كـورسە هاڭرايدۇ

بىر كۈنى سەلەي چاقـقـان تۇققان يـوقلاشقا كېتىۋېتىپ ، يېرىم يولدا يۈرتنىڭ بېگى بىلەن ئۇچرۇشۇپ قاپتۇ . بەگ سەلەي چاققاندىن سالام تاما قىلىپ قاراپتـۇ. سەلەي چاققاننىڭ ئېشىگى بەككە قاراپ هاڭراپتۇ . بەگنىڭ سەپرايى ئورلەپ:

ـهەي‌سەلەي، ئېشىگىڭ نىمە ئۇچۇن‌ماڭا قاراپ‌هاڭرايدۇ؟ـ دەپ ۋاقىراپتۇ.

ـ هورمەتلىك بېگىم، ـ دەپتۇ سەلەي چاققـان بەككە قاراپ،ـ بۇنەڭغا هەيران قالـمىسلا ، ئېشـەك ـ ئېشەكنى كورسە هاڭرايدۇ .

تويلۇق

يەل - يېمىش شىرنە باغلىغان ياز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە ، سەلەي چاققان قىزنىڭ ئۆيىگە بېرىپ «تويلۇق شەرتىنى ئادا قىلسام» دېگىنىچە قول قوشتۇرۇپ تۇرۇپتۇ. قىزنىڭ ئاتا - ئانىسى ئاغى قىلىپ:

— قىزىمىز ئۈچۈن كەمچەت تۇماق ، خرۇم ئۆتۈك، ئالتۇن بىلەيزۈك تەييارلاڭ، توي چىقىمى مىڭ تەڭگىدىن كەم بولسا، بولمايدۇ، - دەپتۇ. سەلەي چاققان :

— ئۇنداق بولسا، ئىش مۇنداق بولسۇن: مەن قىزلىرىڭغا بىر تىيىنلىكمۇ شەرت قويماي، قىزلىرى مېنى ئالسۇن!، - دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ.

ئۆيلاپ بولمۇدۇم

سەلەي چاققان بىلەن خوشنىسى ئوتتۇرىسىدا ئۆي دەۋاسى تۇغۇلۇپ، شەرىئەتكە ئەرز سۇنۇپتۇ. قازاخۇدۇم ئەرزنىڭ باش-ئايىغىنى كورۇپلا:

— سىز قايتىپ تۇرۇڭ، بىز قازى - كالانلار جەم بولۇپ، بۇ ئىشنى ئويلۇشۇپ كورەيلى، - دەپتۇ.

سەلەي چاققان گەپ قىلماستىن قايتىپ چىقىپتۇ. ئەتىسى بارسا، " تەخىر قىلىپ تۇرۇڭ تېخى بىر نەرسە دېيىشمىدۇق " دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. بۇ خىل جاۋاپ بىر قانچە قېتىم تەكرارلانغاندىن كېيىن سەلەي چاققان بۇ ئىشنى سۈلىمەي تاشلىۋېتىپتۇ. بىر كۈنى سەلەي چاققاننىڭ دوستى ئۆيىگە مېھمان چاقىرىپتۇ.

سەلەي چاقڨان باشقا مېهمانلار بىلەن كورۈشۈپ، هېلىقى قازاخۇ-
نۇم بىلەن كورۈشمەپتۇ. قازاخۇنۇم ئۇڭايسىزلىنىپ:

— هە، سەلەي ئاخۇن نىمە ئۈچۈن هەممەيلەن بىلەن كو-
رۈشۈپ، مەن بىلەن كورۈشمەيسىز، رەنجىپ قالدىڭىزمۇ - يە؟، -
دەپ سوراپتۇ.

— يوقسۇن تەخسىر، نىمىدىن رەنجىيتىم،
پەقەت ئوزلىرى بىلەن كورۈشۈشنى تېخى ئويلاپ بولالمىدىم ، -
دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ سەلەي چاقڨان .

يىلتىزى يوق كوچەت تۇتامدۇ ؟

سەلەي چاقڨانىنىڭ مەھەللىسىدە ئولتۇرۇشلۇق بىر قىمار-
ۋاز دائىم ئۇنى گەپتە چۇشۇرۇشكە ئۇرۇنىدىكەن . سەلەي چاق-
ڨان بىر كۇنى بازاردىن قايتىۋېتىپ ئەسكى تاملىق هويلىدا بىر
توپ قىمارۋازلارنىڭ قىمار ئويناۋاتقانلىقىنى كورۇپتۇ . ئۇلار-
نىڭ ئارىسىدا هېلىقى قىمارۋازمۇ بار ئىكەن، ئۇ " دەتتىكەم"
دەپ قولىدىكى هوشۇقلارنى ئېتىپتۇ - دە ، " ئۇتتۇم ! " دەپ
ۋاقىراپ ، تاۋكادىكى پۇللارنىڭ ئۇستىگە ئوزىنى تاشلاپتۇ .

— چۇ چۇشتى ، چۇ چۇشتى ! - قىمارۋازلار ئاللا - چۇ-
قان كوتىرىپ ئۇنىڭ قولىدىكى پۇلنى تارتىۋاپتۇ ۋە بولۇشىغا
كۇلۇپ مەسخىرە قىلىشىپتۇ . ئىزا تارتىپ پوكانىدەك قىزىرىپ
كەتكەن قىمارۋاز پۇشۇلداپ ئولتۇرۇپ قاپتۇ .

ئارىدىن خېلى ۋاقىت ئوتۇپ، سەلەي چاقڨان ئىشىك ئال-

دىدىكى ئېرىق بويىغا جىرىم تىكمەكچى بولۇپ قەلەمچە كې-
سىشكە باشلاپتۇ. ھېلىقى قىمارۋاز يولدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ:
—ھە، سەلەي ئاخۇن، يىلتىزى يوق كوچەتمۇ تۇتامدۇ؟-
دەپتۇ مازاقلاپ كۈلۈپ. سەلەي چاقچاقان:
—بۇرادەر، ھوشۇق چۇ چۈشىسمۇ ئۇتامدۇ؟، - دەپتىكەن،
قىمارۋازنىڭ تىلى تۇتۇلۇپ، ئاستا كېتىپ قاپتۇ.

قىل

سەلەي چاقچاقاننىڭ گەيجاڭ ئاغىنىسى دائىم كىچىك ئىش-
لارنى يوغۇنۇتۇپ، بىگۇنا كىشىلەرنى شەنگەن ياما ئۇلغا چېقىپ
تۇرىدىكەن، سەلەي چاقچاقان ئۇنىڭ بۇ قىلىقىدىن تولىمۇ نەپ-
رەتلىنىدىكەن. بىر كۈنى گەيجاڭ سەلەي چاقچاقاننى ئۆيىگە چا-
قىرىپ، غاز گوشى بىلەن مېھمان قىپتۇ. سەلەي چاقچاقان تەخ-
سىدىكى بىر تال قىلنى كورۇپ، گوشنى يېمەي ئولتۇرۇپتۇ.
— نېمىشقا يېمەيسىز؟، - دەپ سوراپتۇ گەيجاڭ ھەيران
بولۇپ.
—بۇرادەر ماۋۇ نېمە؟، - دەپ ياندۇرۇپ سوراپتۇ سەلەي
چاقچاقان تەخسىنى كورسۇتۇپ.
گەيجاڭ كوز ئەينىكىنى تاقاپ، تەخسىگە سىنچىلاپ قا-
رىغاندىن كېيىن:
—قىل، - دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ.
—يا ھەزرەت، - دەپتۇ سەلەي چاقچاقان مەنىلىك كۈلۈپ،-
سىز دائىم قىلنى پىل دەيتتىڭىز، بۇ دورەم راست گەپ
قىلدىڭىز.

ئاسانلىق تۇغدۇرۇپ بېرىش

سەلەي چاققان بىر كۈنى دۇككانغا كىرىپ 5 جىڭ شىكەر ئاپتۇ. دۇككانچى شىكەرنى كەم تارتىپ قەغەزگە ئوراپ بېرىپتۇ. بۇنى كورۇپ قالغان سەلەي چاققان:

—بەرگەن شىكىرىڭىز 5 جىڭ كەلمەيدىغۇ؟ بۇ، نىمە قىلغىنىڭىز؟ ، — دەپ سوراپتۇ.

—يەڭگىلرەك بولسا، ئاسان ئېلىپ كېتىسىز، مەن سىزگە ئاسانلىق تۇغدۇرۇپ بەردىم. — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ دۇككانچى.

سەلەي چاققان شىكەرنىڭ پۇلىنى پۈكەي ئۈستىگە قويۇپلا مېڭىپتۇ. ئۇ تېخى بوسۇغىغا بارمايلا دۇككانچى توۋلاپتۇ:

—ھەي يولداش، بەرگەن پۇلىڭىز كەمغۇ؟

—مەنمۇ سىزنىڭ سانىشىڭىزغا ئاسانلىق تۇغدۇرۇپ بېرىش ئۈچۈن پۇلنى ئازراق بەردىم. — دەپتۇ سەلەي چاققان.

قوسىقىمنى تويغۇزۇپ كېلەي

بىر كۈنى سەلەي چاققان تاماق يېيىش ئۈچۈن ئاشخانىغا كىرىپ ئۇزاق كۈتۈپتۇ. تاماق كەلمەپتۇ. سەلەي چاققان بولالماي ئويىگە كەتمەكچى بولۇپتۇ. تاڭجاڭ:

— سەلەي ئاخۇن تاماق يېمەي قايتىپ كېتەملا؟ — دەپ سوراپتۇ.

—بۇ ئاشخانىغا ئۇقماستىن كىرىپ قاپتىمەن، ئاۋال ئويىگە بېرىپ، قوسىقىمنى تويغۇزۇپ كەلسەم بولغىدەك، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ سەلەي چاققان.

تاھارەت ئېلىش

سەلەي چاققان بىر كۈنى جۈمە نامىزىغا تاھارەت ئېلىۋاتقان كىشىلەرنى ئارىلاپ ، تونۇش بىر ئادەمنىڭ يېنىغا كەپتۇ ، - دە :

—ساۋاپلىق ئۈچۈن ماڭىمۇ قوشۇپ تاھارەت ئېلىپ قويسىڭىز ، - دەپ ئىلتىماس قىپتۇ .

—كىشىنىڭ تاھارىتىدە ناماز ئوقۇسىڭىز دۇرۇس بولامدۇ ؟ ، - دەپ سوراپتۇ ھېلىقى كىشى .

—تاھارەت ئېلىشنى بىلمەيتتىم ، - دەپتۇ سەلەي چاققان ئۇنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ .

—تاھارەت ئېلىشنىمۇ بىلمەيدىغان ئادەم قانداق قىلىپ مەزۇن بولۇپ قالدىڭىز ؟ ، - دەپ سوراپتۇ ھېلىقى كىشى.

—تۇۋلىغان ئەزانلىرىم ئىمامنىڭ قۇلىقىغا يېقىپ قالغانلىقى ئۈچۈن . - دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ سەلەي چاققان .

قۇش باققۇچى

بىر كۈنى سەلەي چاققان كوچىدا باي ھەيدەپ چىقارغان بىر دەرتمەن قۇش باققۇچى بىلەن ئۇچرىشىپ قاپتۇ ، ئۇنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىنى ئاڭلاپ ناھايىتى ئېچىنىپتۇ . شۇ ئارىدا باينىڭ بازارغا قۇش باققۇچى ئىزدەپ چىققانلىق خەۋىرى ئاڭلىنىپتۇ . سەلەي چاققان باينىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ .

—ھە . نېمە ئادەمسەن ؟ ، - دەپ سوراپتۇ باي.

—مەن بىر يېتىم ، قۇش باققۇچى ، - سەلەي چاققان جاۋاپ بېرىپ قول قوشتۇرۇپ تۇرۇپتۇ .

باي مۇنداق مۇلايىم ، يوۋاش قۇش باققۇچىنىڭ ئۇرچاپ قالغانلىقىغا خوشال بولۇپ ، ئۇنى ئۆيىگە ئېلىپ كەپتۇ . ئە - تىسى باي ئېتىزغا مېڭىۋېتىپ :

— سەلەي ، مەن تويغا كېتىۋاتىمەن ، قۇشقا ئوبدان قارا ، ئاچ قالمىسۇن ، — دەپ جېكىلەپتۇ . سەلەي چاققان باينىڭ ئېيتقانلىرىنى بەجا كەلتۈرۈپتۇ . باي تويدىن قايتىپ ، ئاتتىن چۈشمەيلا قۇشنى يوقلاپ مەمنۇن بولۇپتۇ .

باي بىر ھەپتىدىن كېيىن ، سەلەي چاققان بىلەن ئوۋغا چىقماقچى بولۇپ :

— ئاتقا مىن ، خورجۇن سال ، قۇشنى كوتەر ، مەن ئال - دىڭدا ماڭىمەن ، ئوۋ ئۇچرىسا توۋلايمەن ، توۋلىشىم بىلەنلا قۇشنى سالىسەن ، — دەپتۇ .

ئۇلار جاڭگالغا بارغاندىن كېيىن ، باي بىر توپ چوڭ دەرەخنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ « سال » دەپ توۋلاپتۇ . سەلەي چاققان قۇشنى پۈكلەپ خورجۇنغا سېپتۇ . باي قۇش كورۈنمى - گەندىن كېيىن يەنە « سال » دەپ ۋاقىراپتۇ .

— خاتىرجەم بولسىلا ، قۇشنى سېلىپ بولدۇم ، — دەپتۇ سەلەي چاققان .

— نەگە سالدىڭ ؟ ! .

— خورجۇنغا .

— خورجۇنغا ؟ ! ... ھاماقەت ، — دەپتۇ باي جىلى بولۇپ

ۋە پايپاسلاپ كېلىپ قارىسا قۇش ئاللىقاچان ئۆلۈپ قاپتۇ. سەلەي چاققان يولىغا راۋان بوپتۇ.

دادىللىرىنىڭ ئورنى چوڭ

بۇنىڭدىن خېلى يىللار بۇرۇن ھېيتكار جامەدە بىر بولۇك تالىپلار ئىلىم تەھسىل قىلىپ ئوقۇش پۈتتۈرۈپتۇ. مۇدەررىس ئۇلارنىڭ ھەم ياخشى ئوقىغان ھەم يېشى چوڭراقلىرىنى ئادەتتىكى ئەمەلگە، ياخشى ئوقىمىغان ھەم يېشى كىچىكرەكلىرىنى مۇھىم مەنسەپلەرگە قويۇپتۇ. بۇ ئىش ئاڭلىغانلارنى ھەيران قالدۇرۇپ، غۇلغۇلا قوزغاپتۇ:

— مۇدەررىس نېمە ئۈچۈن قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان كى-

چىك تالىپلارنى شۇنچە چوڭ مەنسەپكە قويىدىغاندۇ؟،- دىيىشىپ-
تۇ جامائەت.

— بۇرادەرلەر ھەيران قالماڭلار،- دەپتۇ سەلەي چاقـقـان
ئورنىدىن تۇرۇپ،- بىز تالىپلارنىڭ ئۆزى كىچىك بولغان بىلەن
دادىلىرىنىڭ ئورنى چوڭ - دە!

كورپە كويۇپ كەتمىسۇن

سەلەي چاقچاق كۇناھەرنىڭ بىرىدە ، مېھماندارچىلىققا بېر-
رىپ، بەگ بىلەن بىر دوستىخاندا ئولتۇرۇپتۇ. ئاچكوز بەگ قىزىق
شويلىنى ئالدى-
راپ يەپ گېلىنى
كويدۇرۇپ قويۇپ-
تۇ. نەپرەتلـەن-
گەن سەلەي چاق-
قان، بەگ ئورنـ-
دىن تۇرۇپ تېپىر-
لاۋاتقاندا، ئـال-
دىدىكى بىر چەي-
نەك سوغۇق چاي-
نى ئېلىپ، بەگ-
نىڭ ئاستىدىكى
كورپىگە قۇيۇپتۇ.

— سەلەي ئاخۇن، بۇ نېمە قىلىق ؟ ، - دەپ كايىپتـۇ
بەگ :

—بىگىم،— دەپتۇ سەلەي چاققان،— قىزنىق شويلا يەپ گال —لىرى كويۇپ قالدى ، ھېلى ئۇ ئارقىللىرىدىن چىقىپ كورپىند—مۇ كويدۇرۋەتمىسۇن ، دەپ چاي توكۇۋەتتىم .

بوشۇكتىكىلەرمۇ كېلىپ بولسۇن

سەلەي چاققان قىزىنى ياتلىق قىلماقچى بولۇپتۇ ، توي بولۇشتىن بىر كۈن بۇرۇن نىكا پاتىھەسىگە مېھمانلار كېلىشكە باشلاپتۇ. ئۇنىڭ ئىككى ئويى ۋە ھويلىسى مېھمان بىلەن لىق تولۇپتۇ . لېكىن ئۇزۇنغىچە دوستىخان سېلىنماپتۇ . شۇ ئارىدا توي ئىشىغا قۇدا تەرەپتىن ئارىلاشقان بىرەيلەن :

— سەلەي ئاخۇن ، مېھمانلارنىڭ ھەممىسى كېلىپ بولدى، قېنى دوستىخان سالمايلىمۇ؟ ،— دەپ سوراپتۇ.

— سەۋرى قىلىپ تۇرۇشىلا ، قۇدامنىڭ بوشۇكتىكى بالا—چاقىلىرى تېخى كېلىپ بولالمىدى . — دەپتۇ سەلەي چاققان.

جوزىغملا راسلاپ بېرىڭ

بىر كۈنى سەلەي چاققان تاماق يېيىش ئۇچۇن ئاشخانىغا كىرىپ بىر تەخسە سەي بىلەن لەغمەن بۇيرۇپتۇ . ئاشچاڭ ئال—دى بىلەن سەينى ئېلىپ كەپتۇ . تەخسىنىڭ يۈزى ياپىلاق، جو—زا مايماق بولغانلىقتىن سەينىڭ سۈيى پۈتۈنلەي ساقىپ تۆگەپ كېتىپتۇ . سەلەي چاققان ئاشچاڭنى چاقىرىپ :

— بۇرادەر ، لەغمەننى تەخسىگە سېلىپ ئاۋارە بولماي، سىراقلا جوزىنىڭ ئۈستىگە راسلاپ بېرىڭ دەپتۇ .

تېرىكچىلىك يولى

تامنى يولەپ ئولتۇرغان بىر هورۇن يولدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان سەلەي چاققاننى كورۇپ :

— سەلەي ئاخۇن نەگە ماڭلا ؟ — دەپ سوراپتۇ .

— تېرىكچىلىك بىلەن ، ئىشقا كېتىۋاتىمەن، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ سەلەي چاققان . هو.ۇن كىشى دەرهال ئورنىدىن تۇرۇپ:

— ئۇزۇندىن بۇيان تېرىكچىلىك يولىنى تاپالماي، جىن - نىمدىن جاق تويغان ئىدىم ، شۇ يولنى ماڭا كورسۇتۇپ قويسىلا ئىكەن، — دەپ يالۋۇرۇشكە باشلاپتۇ. سەلەي چاققان كۇلۇپ كېتىپ:

— مېنىڭ كېتىپ بارغىنىم تېرىكچىلىك يولى، ئارقامدىن ماڭسىلا.— دەپتۇ.

ھورۇن كىشى سەلەي چاققاننىڭ كەينىدىن يۈگرەپتۇ.

ئۇستەڭدىن قانداق ئۆتكەنسەن

سەلەي چاققان بىر كۈنى بەگنىڭ ئۆيىگە كېلىپ، چايغا داخىل بولۇپ قاپتۇ. ساھىپخان دوستىخان سېلىپ باشقىلارنىڭ ئالدىغا بىر نەچچە خون توقاچ، سەلەي چاققاننىڭ ئالدىغا بولسا تۇت زاغرا قويۇپتۇ. سەلەي چاققان زاغرىنى قولىغا ئېلىپ:

— ھەي زاغرا، مەن يولغا چىققاندا، سەن ئۆيدە قالغان ئىدىڭ، مەنمۇ ئۇستەڭدىن ئېشەك بىلەن ئۆتتۈم، سەن قانداق ئۆتكەنسەن، بەگنىڭ ئالتىپاتىدا بىر-بىرىمىزدىن مەڭگۈ ئايرىلالمايدىكەنمىز-دە... — دەپتۇ.

مۈشۈك يەڭ

بىر كىشى سەلەي چاققاندىن:

— ئاخشام ئاغزىمدىن بىر چاشقان كىرىپ كېتىپ چۈشەپ قاپتىكەنمەن، بۈگۈن ناھايىتى بىئارام بولىۋاتىمەن، قانداق قىلسام بولار؟ — دەپ سوراپتۇ.

— مۈشۈك يەڭ، ئۇ چاشقاننى يېۋەتسە، كۆڭلىڭىز ئارام تاپىدۇ. — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ سەلەي چاققان.

تاماققا تۇشلۇق دۇئا

بىر كۈنى سەلەي چاققان بىر دوستىنىڭ ئۆيىگە ئىش بىلەن بېرىپ قاپتۇ. ئۇنىڭ ئۆيىدە مېھمانلار بار ئىكەن. ئۆي ئىگىسى «چاقىرمىغان مېھمان» دېگەن خىيال بىلەن يېرىم چىنە ئاش ئېلىپ كەپتۇ.

تاماقتىن كېيىن مېھمانلار سەلەي چاققاننى دۇئا قىلىشقا تەكلىپ قىپتۇ. سەلەي چاققان دۇئانى قىسقىلا قىلىپ تۈگۈتۈپتۇ. مېھمانلاردىن بىرى بۇ ئىشقا ھەيران بولۇپ:

— سەلەي ئاخۇن دۇئانى بەك قىسقا قىلدىڭغۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— يېگەن تاماققا تۇشلۇق — تە!... — دەپتۇ سەلەي چاققان جاۋابەن.

ھاكىمنىڭ ئەقلى

سەلەي چاققان شەھەر ھاكىمىنىڭ ھوزۇرىدا ئىشلەپ يۈر-گەن كۈنلەردە ، بىر ئاغىنىسى ئۇنىڭدىن :

— يۇرت چوڭلىرى ھاكىمنى بەك ماختىشىدۇ، ئېيتىڭا ، ئۇنىڭ مۇنچە ماختىغۇدەك ئەقلى قانچىلىك ؟ - دەپ سوراپتۇ.

— كورمىدىڭىزمۇ ؟ ، - دەپتۇ سەلەي چاققان جاۋابەن ،- ئۇنىڭ ئەقلى كوپ بولغاچقا بېشىغا پاتماي ، قوسىقىغا چۈ - شۈۋاپتۇ .

مەنمۇ قېچىپ كەتكەن بولاتتىم

مەھەللىدىكى بىكار تەلەپلەردىن بىر نەچچىسى « راۋاپ ئاڭلايمىز » دىگەن بانا بىلەن سەلەي چاققانىنىڭ ئويىگە تولا كېلىشىپ، ئۇنى بەكمۇ زېرىكتۈرۈۋېتىپتۇ .

ئۇلار بىر كۈنى يەنە كەلگەن ئىكەن ، سەلەي چاققان :

— بالىلارنىڭ ئانىسى بۈگۈن ھامىمىسىنى يوقلاشقا كەتكەن ئىدى ، سىلەرنى مېھمان قىلالمايدىغان بولدۇم . - دەپ ئۆزرە ئېيتىپتۇ .

— خوتۇنىڭىزنى قەستەن قاچۇرۇۋېتىپسىز - دە ، دەپتۇ ئۇلاردىن بىرى بېزەڭلىك بىلەن .

— بۇرادەر ، — دەپتۇ سەلەي چاققان ، — مېھمان دېگەن مېھماندەك بولغىنى ياخشى ، ئەگەر سىلەرنىڭ كېلىدىغانلىقىڭلارنى بىلسەم ، ئۆزەممۇ قېچىپ كەتكەن بولاتتىم .

قوغۇنلۇققا ئوخشايدۇ

سەلەي چاققان ئاغرىپ قاپتۇ ، خوشنىسىنىڭ ئوغلى ئۇنى يوقلاپ كىرىپتۇ .

— تېخى ئەمەلگە ئاشمىغان نۇرغۇن ئارزۇلىرىم بار ئىدى ، — دەپتۇ سەلەي چاققان يىغلىغىدەك هال ئېيتىپ ، — مۇشۇ ياتقانچە ئورنۇمدىن تۇرالماسلىغىمدىن ئەنسىرەيمەن .

— ياشلىرى ئاتمىشتىن ئېشىپتۇ ، يەيدىغانلىرىنى يەپ ، كىيىدىغانلىرىنى كىيىپ بوللا ، خۇددى پىشىپ قالغان قوغۇنغا ئوخشايلا ، قوغۇنلۇققا كىرگەن ئادەم ئالدى بىلەن پىشقىنىنى ئۈزىدۇ . تەقدىرگە تەن بېرىسىلە ، — دەپتۇ يىگىت .

ئارىدىن كوپ ئوتمەي ، سەلەي چاققان ساقىيىپ ھېلىقى يىگىت ئاغرىپ قاپتۇ . سەلەي چاققان يوقلاپ كىرسە ، يىگىت زارلىنىپ :

— ئون گۇلۇمنىڭ بىرىمۇ ئېچىلمىغان ئىدى ، دۇنيانىڭ ھېچبىر خوشلىغىنى كورمەي ئولۇپ كەتسەم ، قانداق قىلارمەن؟ — دەپتۇ .

– هەي ئۇكام ئورۇنسىز ياش توكمە ، بۇ ئالەم قوغۇنلۇققا ئوخشايدۇ ، قوغۇنلۇققا ئوغرى كىرسە ، پىشقىنىنىمۇ ، توگىنىمۇ ئۈزىدۇ ، بۇنىڭغا نىمە ئامال ؟ ، – دەپتۇ سەلەي چاققان .

سىزنى دوراۋاتىدۇ

بىر كۈنى سەلەي چاققان ئېغىر يۇك ئارتىلغان ئېشەكنى، ھەيدەپ كېلىۋاتسا ، ھاكىمنىڭ ئويىدىكى زىيا پەتتىن مەس قايتقان يۇرت بېگى ئۇچراپ قاپتۇ .

ـ سەلەي ئاخۇن ، ئېشەكىڭلار ماڭالماي ، دەلدەڭشىپ قاپتىغۇ ؟ ، ـ دەپتۇ بەگ ھىجىيىپ .

سەلەي چاققان دەل جاۋاپ قىلىپ :

ـ ئۇزلىرىنى دوراۋاتقان ئوخشايدۇ ، بېگىم ، ـ دەپتۇ .

دەۋزاققا كىرەمدۇ ـ جەننەتكىمۇ ؟

بىر كىشى سەلەي چاققاندىن :

ـ جازانىخورلار دەۋزاققا كىرەمدۇ ـ جەننەتكىمۇ ؟ ، ـ دەپ سوراپتۇ .

سەلەي چاققان بىر پەس ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن مۇنداق جاۋاپ بېرىپتۇ :

— مېنىڭچە ئۇلار پايدىغا قارايدۇ ، ئەگەر بىرەرسى " دەۋزاقتا پايدا بار ئىكەن » دېسە ، جەننەتكە قارىماي دەۋزاققا چاپىدۇ .

ئىشنى بۇزىدۇ

سەلەي چاققاننىڭ تونۇشلىرىدىن بىرى ئازنە مەسچىتكە ئىمام بولۇپتۇ . ئۇ ، سەللىسىنى شۇنچە چىڭ يوگىگەن بولسىمۇ ، كۆلاسى چوڭ كەلگەنلىكتىن بېشىدا تۇرماي سەجدىگە باش قويۇشى بىلەن تەڭ چۈشۈپ كېتىپ نامازنى بۇزدۇۋېتىپتۇ .

— ئىمام ئاخۇنۇم ، سەللىلىرى بوش يوگۈلۈپ قالغانمۇ نىمە ؟ — دەپ سوراپتۇ سەلەي چاققان .

— ياق ، سەللە چىڭ يوگەلگەن ، كۆلا بېشىمدا تۇرمايۋاتىدۇ . — دەپتۇ ئىمام .

— باش كۆلا بىلەن سەللىگە لايىق بولمىسا ، ئىشنى بۇزۇدۇ . — دەپتۇ سەلەي چاققان .

باشقا ئىشلارنىمۇ ئورۇنلاپ كېلىش

ھاكىم بىر كۈنى سەلەي چاققانغا كايىپ :

— سىنى بىر ئىشقا بۇيرۇسا ، شۇنىلا قىلىسەن، مۇناسىۋەتلىك باشقا ئىشلارنىمۇ بىرلىكتە ئورۇنلاپ، يولنى ئازراق مېڭىشنى بىلمەيسەن ! ، — دەپتۇ .

ئارىدىن بىر قانچە كۈن ئۆتۈپ ھاكىم ئاغرىپ قاپتۇ . ئۇ ، سەلەي چاققاننى ئالدىغا چاقىرىپ :

— تىۋىپ باشلاپ كەل ، — دەپ بۇيرۇپتۇ .

سەلەي چاققان تىۋىپ بىلەن بىللە مەسچىتنىڭ جىنازا ، تاختىراۋان ، ئىمام ، مەزىن ۋە قەۋمىلىرىنىمۇ ئېلىپ كەپتۇ . ھاكىم غەزەپلىنىپ :

— مەن سېنى تىۋىپ چاقىرىپ كەل دىسەم ، بۇ نىمە غەۋغا ؟ ! ، — دەپ سوراپتۇ .

— تەخسىر ، ئەسلىردە بولسا كېرەك ، ئۆتكەندە ، « بىر ئىشقا بۇيرۇسام ، شۇنىلا قىلماي ، مۇناسىۋەتلىك باشقا ئىشلارنىمۇ بىرگە ئورۇنلاپ كەل»— دىگەن ئىدىلە ، شۇڭا بۇگۈن تىۋىپنىڭ دورىسى شىپا بولماي ، قازا يېتىپ قالسا ، يەنە يۈگرەپ يۈرمەي دەپ ، ھەممىنى بىر يولىلا تەق قىلدىم . — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ .

قوغۇن - پوغۇن

سەلەي چاققان تازا ئىشلەپ قوغۇن تېرىغان ئىكەن، بەكمۇ ئوخشاپتۇ . بۇنى ئاڭلىغان ئاچكوز بەگ دوغا - يايىلىرىنى باشلاپ كەپتۇ . سەلەي چاققان ئۇلارنى ئەپلەپ - سەپلەپ يولغا

سىلىنىۋېتىمىش ئۇچۇن ھەر خىل قوغۇندىن بىر نەچچىنى ئۈزۈپ ، ئارقا - ئارقىدىن پىچىپتۇ . بەگ ۋە ئۇنىڭ ھەم تاۋاقلىرى قوغۇننى چالا - پۇلا يەپلا تاشلىۋېتىپ ، قوغۇنلۇققا قاراۋېرىپتۇ . سەلەي چاققان شۇ زامان قوغۇنلۇققا كىرىپ ، بىر نەچچە كاۋا ئۈزۈپ چىقىپتۇ - دە ، پىچىشقا باشلاپتۇ . بەگ :

— بۇ نېمە قىلىق؟- دەپ تېرىكىپتۇ .

— ھېلى ئۆزلىرى ، " قوغۇن- پوغۇن يەپ كېتەيلى، دەپ كەلدۇق " دېگەن ئىدىلە ، قوغۇننىمۇ يېيىشىلە ، ئەمدى پوغۇن پىچىۋاتىمەن . - دەپتۇ سەلەي چاققان .

چاچراتقۇ نەدىن چىقتى

سەلەي چاققاننىڭ مېنىپ يۈرگەن ئېپتى كېسەل بولۇپ قىلىپ، بىر قۇرئەندازغا كىتاپ ئاچقۇزۇپتۇ. قۇرئەنداز :

— ئېپتىڭىزغا بىرسى قەست قىلغاندەك تۇرىدۇ ، يۇقۇرقى مەھەللىدىكى بۇۋىگە چاچراتقۇ سالغۇزۇپ بېقىڭ، ئاندىن مېنىڭ قېشىمغا كېلىڭ ، شۇ چاغدا ئېپتىڭىز ساقىيىدۇ . ــ دەپتۇ . ئەسلىدە قۇرئەنداز بىلەن بۇۋى تىل بىرىكتۈرۈپ ، كىشىلەرنى ئالداپ قاقتى ــ سوقتى قىلىپ يۈرگەن ئىكەن .

سەلەي چاققان ئۆيىگە بارسا ، ئاتنىڭ ھالى خاراپ ، پېچاققا ئاران ئۈلگۈرۈپتۇ. ئۇ ، ئاتنى سويۇپ پارچىلاپ گوشنى خولۇم ــ خوشنىلىرىغا خامتىراچ قىلىپ بېرىپتۇ . شۇ كۈنى پېشىمدىن قايتقاندا ، قۇرئەنداز سەلەي چاققاننى كورۇپ :

— چاچراتقۇ سالدۇردىڭىزمۇ ، ئۇ نەدىن چىقتى ؟ ــ دەپ سوراپتۇ .

— سالدۇردۇم تەخسىر ، چاچراتقۇ چاچراتقۇلىقتىن چىقتى، ئاتنىڭ بوينى ئاجراتقۇلىقتىن ، ــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ سەلەي چاققان .

كوزىڭىزنى داۋالاشقا توغرا كېلىدۇ

سەلەي چاققان تىۋىپلىق قىلىپ يۈرگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە، قوسىغى ئاغرىپ قالغان بىر كىشى ئۇنىڭ ئالدىغا كەپتۇ .

— ئەتىگەن نېمە يېگەن ئىدىڭىز ؟ ــ دەپ سوراپتۇ سەلەي چاققان ئۇنىڭدىن .

— خوشنىمىز قوغۇن ۋاشاڭ قىلغان ئىكەن ، تـوك سـويما يىگەن ئىدىم . — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ كېسەل كىشى .

سەلەي چاققان ئۇنىڭ كوزىگە بىر خىل مـايلىق دورىـنى سۇرتۇپ قويۇپتۇ .

— كوزۇم ئەمەس ، قوسىغىم ئاغرىۋاتىدۇ ، — دەپتۇ ھېلىقى كىشى ھەيران بولۇپ .

— قوسىغىڭىزنى ساقايتىش ئۇچۇن كوزىڭىـزنى داۋالاشـقا توغرا كېلىدىكەن ، — دەپتۇ سەلەي چاققان ، — چۇنكى كوزىڭىز روشەنلەشسە ، زىيان قىلىدىغان نەرسىلەرنى يېمەيدىغان بولىسىز.

AltunOq

هاكىمنىڭ ئالدىغا قوروق بارماڭ

كەمبەغەل يېزىلىقلىرىدىن بىرى سەلەي چاققاننىڭ ئالدىغا هال ئېيتىپ كەپتۇ :

ــ نەچچە يىلدىن بىرى ئوز ئەھۋالىم توغرۇلۇق هاكىمنىڭ دەرۋازىسىنى تولا قېقىپ ، هېچ ئىشنى باشقا ئېلىپ چىقالمىدىم. توغرا مەسلىھەت كورسىتەر مىكىن ، دەپ ئالدىڭىزغا كەلدىم .

سەلەي چاققان بىر ئاز ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن :

ــ ئۇنداق بولسا ، هاكىمنىڭ ئالدىغا قوروق بارماڭ . ــ دەپتۇ .

كېرەك يوق

سەلەي چاققان خان هوزۇرىغا كىرىپ ــ چىقىپ يۈرگەن چاغلىرىدا ، دوستىيا ــ ئاغىينىلىرى كۈندىن ــ كۈنگە كوپىيىپتۇ . بۇلارنىڭ ئىچىدە بىر تالىپ بار ئىكەن . ئۇ خان ئوردىسىدىن ئوزىگە بىرەر خىزمەت تېگىشنى تەمە قىلىپ سەلەي چاققاننى كۈندە يوقلاپ ، ئىخلاسمەنلىك بىلدۈرۈدىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە خان سەلەي چاققاننى ئوردىدىن ھەيدەپ چىقىرىپتۇ . بىر كۈنى ، پىيادە كېلىۋاتقان سەلەي چاققان ، ئېشەك مىنىپ كېلىۋاتقان ھېلىقى تالىپ بىلەن ئۇچرىشىپ قاپتۇ . تالىپ ئۇنىڭ سالىمىنى ئاران ئېلىك ئاپتۇ ــ دە :

— ئەپۇ قىلىڭ ، ئالدىراپ قېلىپ ئىشەكتىن چۈشەلمىدىم.-
دەپتۇ .

— كېرەك يوق ، - دەپتۇ سەلەي چاققان ، - مەن يەنە
ئوردىغا بېرىپ خىزمەت قىلغاندا ، چۈشمەي قويماي سىز !

يوبدان

هاكىم بىر جۈمە كۈنى جاماتەت بىلەن بىللە ناماز ئوقۇ-
غاندىن كېيىن ۋەز ئېيتىپ:

— ئى ئەھلى جاماتەت، مەن بۇندىن كېيىن سىلەر بىلەن
جاپا - مۇشەققەتتە بىللە بولىمەن، راھاتنى بىللە چېكىمەن، -
دەپ ۋەدە قىپتۇ.

ئاردىن بىر ئاي ئۆتۈپتۇ. ئۇ، مەھكىمىدە خىزمەت قىلى-
ۋاتقان سەلەي چاققاننى چاقىرىپ:

— قوينىڭ دۈمبە يېغىدىن ئېتىلگەن ئاش - مانتۇ تەي-
يارلاتتۇرۇپ ئەكىر، - دەپ بۇيرۇق قىپتۇ.

خېلى ۋاقىتتىن كېيىن سەلەي چاققان بىر ھىجىر يوبدان-
نى ھاكىمنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. بۇنى كۆرۈپ ئەرۋاھى ئۇچقان
ھاكىم:

— ئاش - مانتۇ بۇيرىسام، نېمە ئۈچۈن يوبدان ئەكىر-
دىڭ؟ - دەپ ۋاقىراپتۇ.

سەلەي چاققان:

— تەخسىر، ئۆتكەندە سىلىنىڭ «ئەھلى جاماتەت بىلەن جاپا-
مۇشەققەتتە بىللە بولىمەن، راھاتنى بىللە چېكىمەن» دېگەن-
لىرىنى ئاشپەز ئۇستام ئاڭلاپ قالغان ئىكەن، شۇڭا مۇشۇنداق
تاماق ئېتىپ بەردى، - دەپتۇ مەسخىرە ئارىلاش كۈلۈپ تۇرۇپ.

ئىشەك بار يەردە بىدە بولمىسا بولامدۇ؟

ھاكىم بىر يىلى قۇربان ھېيتتا يۇرت چوڭلىرىنى چاقىرىپ مېھمان قىلماقچى بوپتۇ. ئۇنىڭ - بۇنىڭ مەسلىھەتى بىلەن شۇ قاتاردا سەلەي چاقاننىمۇ چاقىرىپ قويۇپتۇ. ئۇ جامائەت ئالدىدا سەلەي چاقاننىڭ بىر ئەددۇۋىنى بېرىۋېلىشنى ئويلاپتۇ.

مېھمانلار ئىلگىرى - كېيىن جەم بوپتۇ. سەلەي چاقان كېچىكىپرەك كەپتۇ.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ئەھلى جامائەت، - دەپتۇ سەلەي چاقان ئولتۇرغان مېھمانلارغا ئېھتىرام بىلەن تازىم قىلىپ.

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام! قېنى، بۇ ياققا ئوتۇڭ! - دەپ ئورۇن كورسىتىپتۇ جامائەت.

سەلەي چاقان جامائەت كورسەتكەن يەردىن ئورۇن ئاپتۇ.

ھاكىم سەلەي چاقاننىڭ ئوزىدىن ئەھۋال سورىمىغانلىقىنى ۋە ئايرىم تازىم قىلمىغانلىقىنى كورۇپ راسا ئاچچىقى كەپتۇ- دە، سوراپتۇ:

— ھە، سەلەي ئەمدى كەلدىڭمۇ؟ نېمانچە كېچىكىپ قالدىڭ؟

— ھەررەت ئالدىلىرى، بىر ئىمش بىلەن بولىۇپ قېلىپ، شۇنچە ئالدىرىسامىمۇ ئازراق كېچىكىپ قالدىم.

— ساقىلىڭ بىر باغ بىدىدەك تۇرۇپتۇ. ساقىلىڭنىڭ ئېغىرلىغى كاشىلا بولدىمۇ - يا؟

— راست ئېيتىلا ھەزرىتىم، ئىشەك بار يەردە بىدە بولمىسا بولامدۇ؟ - دەپتۇ سەلەي چاققان كەسكىن قىلىپ.

ھاكىم ئاچچىغىدىن تاتىرىپ كېتىپ، ئولتۇرالماي چىقىپ كېتىپتۇ.

قوزۇق

ئاغىنىسىنىڭ قىزىنىڭ تويى بولغان كۈنى سەلەي چاققان ھەممىدىن كېيىن كەپتۇ - يۇ، توردىكى بوش ئورۇنغا قوزۇق قېقىشقا باشلاپتۇ.

— توي بولۇۋاتسا نىمە قىلغان قىلىقىڭىز بۇ؟ - دەپ تىرىكىپتۇ ئاغىنىسى.

— ئۆتكەن قېتىم ئوغلىڭىزنىڭ تويى بولغان كۈنىدىكىدەك يۇرتلىغىڭىزنى تاپالماي بۇ ئورۇن بوش قالسا، كونا كېسىلىڭىز قوزغۇلۇپ خاپا قىلمىسۇن دەپ ئەنسىرەيمەن. شۇڭا ئۆتكەندە سىلەرنىڭ مەھەللىدىن سېتىۋالغان يورغا ئېتىمنى بولسىمۇ

باغلاپ قوياي دىگەن ئىدىم، - دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ سەلەي چاققان.

پايدىسى بار

تاماكۇ ۋە نەشە چېكىشنى كەسىپ قىلىۋالغان بىر ياش يىگىت سەلەي چاققاندىن سوراپتۇ:

— تاماكۇ بىلەن نەشىنى زىيانلىق دەيدۇ، راستمۇ؟

— باشقىلارغا زىيانلىق بولسىمۇ، ساڭا پايدىسى بار، - دەپتۇ سەلەي چاققان جاۋابەن، - بىرىنچىدىن، ئۆيۈڭگە ئوغرى كىرمەيدۇ، چۈنكى كېچىچە يوتۇلۇپ چىقىسەن. ئىككىنچىدىن، يول ماڭغاندا ئىتتىن قورۇقمايسەن، چۈنكى تېزلا ھاسىغا چۈشۈسەن. ئۈچىنچىدىن، ئۇششاق - چۈششەك بىر نەرسىلەرنى تېپىۋالىسەن، چۈنكى يەرگە ئېڭىشىپ ماڭىدىغان بولىسەن. تۆتىنچىدىن، ئۆيۈڭ چاڭ - توزاڭ بولمايدۇ، چۈنكى دائىم تۆكۈرۈپ تۇرىسەن. بەشىنچىدىن، ئۇستىۋېشىڭغا تويا - چاڭ قونمايدۇ، چونكى دائىم پۇدەپ تۇرىسەن.

راھەت كورگەندە

باشقىلارنىڭ ئۆلە - تىرىلىشى بىلەن كارى بولمايدىغان بىر بېخىل خۇشنىسى سەلەي چاققاننىڭ ئۆيىگە كىرىپ:

— خوتۇنۇمنىڭ كېسىلىنى داۋالىتىمەن دەپ، پال ئاچتۇز-
مىغان رەمبال، ئوقۇتمىغان داخان قالمىدى. بۇگۇنگە كېلىپ،
قولۇمدىكى بار ۋەسىلەمدىن ئايرىلىپ قالدىم. تەڭلىكتىن قۇ-
تۇلۇشۇمغا ياردەم بېرەرمىكىن، دەپ كىرىۋىدىم، — دەپتۇ.

— بولىدۇ، — دەپتۇ سەلەي چاققان، — لېكىن راھەت كور-
گەن كۈنلەردە مانا شۇنداغ تەڭلىكنىڭ بولىشىنى ئۇنۇت-
ماڭ — دە !

شەيتان سىزدىن قورقىدۇ

بۇزۇقچىلىقتا ئۇچىغا چىققان بىر كىشى سەلەي چاققانغا
هال ئېيتىپ:

— بۇ دۇنيادا ماڭا ھېچنەرسە قورقۇنۇشلۇق ئەمەس، پە-
قەت ”شەيتان يولۇمدىن ئازدۇرمىسىدى» دەپ ئەندىشە قىلى-
مەن، — دەپتۇ.

— ئورۇنسىز ئەندىشە قىلماڭ بۇرادەر، — دەپتۇ سەلەي
چاققان ، — قىلمىش - ئەتمىشىڭىزنى كورسە، شەيتانمۇ سىزدىن
قورقىدۇ.

ھاكىمنىڭ ئالدىغا قۇرۇق بارماڭ

كەمبەغەل يېزىلىقلىرىدىن بىرى سەلەي چاققانىنىڭ ئال-
دىغا هال - ئەھۋال ئېيتىپ كەپتۇ:

— نەچچە يىلدىن بىرى ئۆز ئەھۋالىم توغرۇلۇق ھاكىم -
نىڭ دەرۋازىسىنى تولا قېقىپ، ھېچ ئىشنى باشقا ئېلىپ چىقال-
مىدىم. شۇ سەۋەپتىن ماڭا توغرا مەسلىھەت كورسىتەرمىكىن،
دەپ ھوزۇرىڭىزغا كېلىشىم ئىدى.
سەلەي چاققان بىر پەس ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن جا -
ۋاپ بېرىپتۇ:
— ئۇنداق بولسا ھاكىمنىڭ ئالدىغا قۇرۇق بارماڭ!

كوزا

مانجۇ ئەمەلدارى بىر چىرىكنىنى ئارقىسىغا ئەگەشتۈرۈپ
بازارغا چىققان ئىكەن، كىشىلەر ئۇنىڭغا تازىم قىلىپ ئۆتۈشۈپ-
تۇ. سەلەي چاققاننىڭ ئۆزىگە پەرۋاسىز ھالەتتە قاراپ تۇرغان-
لىقىنى كورگەن ئەمەلدار غەزەپتىن كوزلىرىنى چەكچەيتىپ:
—كويزا! - دەپ يېنىدىكى چىرىككە قاراپ ۋاقىراپتۇ. ئۇ
سەلەي چاققاننى تۇتۇش مەقسىدىدە، ئۇنىڭ قولىغا كويزا سال
دىمەكچى ئىكەن.

چىرىك بۇيرۇقنى ئىجرا قىلىشقا ئالدىراپ يېنىدىنى ئاخ-
تۇرۇشقا باشلاپتۇ. ئىشنىڭ ياماندا ئايلىنىۋاتقانلىقىنى كور -
گەن سەلەي چاققان يۈگرەپ بارغىنىچە كوزا - ئاچا ساتقۇچى -
نىڭ ئالدىدىن بىر كوزىنى قولىغا ئاپتۇ- دە، ئۇنى ئەمەلدارغا
سۇنۇپ:

— دارىن، چىرىككە ئاچچىغلانمىسىلا، ئۆزلىرىنىڭ كوزىغا
ھاجەتلىرى چۈشكەن بولسا، مانا بۇنى ئىشلەتسىلە، - دەپتۇ.

ئۇرنگەتەگلەنگەن كوزنى، كورۇپ قور قۇپ كەتكەن ئەمەلدار ئەر
ۋاھى ئۇچقان ھالدا قۇيرىغىنى تىكىشۋېتىپتۇ.

ئۇگۇت ئاز بولغاچقا

سەلەي چاققان ئىش بىلەن بىر دوستىنىڭ ئۆيىگە بار-
غان ئىكەن، ئۆي ئىگىسى ئادەت بويىچە دوستىنى سىيلىشقا
مەجبۇر بولۇپ، بىر پارچىلا نان كەلتۈرۈپ قويۇپتۇ. قوسىقى
ئېچىپ تۇرغان سەلەي چاققان ناننى ھوپىلا - شوپىلا يەپ بو-
لۇپتۇ - دە، گەپ - سوز قىلماي ئولتۇرۇۋېرىپتۇ. سەلەي چاق-
قاننىڭ بۇ ئىشىدىن ئوڭايسىزلانغان ئۆي ئىگىسى تەنە ئار-
لاش:

— سەلىيا خۇن، تۇگمەن بەك ئىتتىك ئوخشىمامدۇ؟ -
دەپتۇ.

— يوقسۇ، - دەپتۇ سەلەي چاققان، - ئۇنچىۋالا ئەمەس،
ئۇگۇت ئاز بولغاندىكىن، شۇنداغ كورۇنىدۇ - دە!

بىر تال سامان

سەلەي چاققان مەھەللىسىدىكى بىر بايغا يىللىققا تۇ-
رۇپتۇ. يىل ئاخىرلاشقىچە ئۇنىڭ ئىشىدىن بىرەر قۇسۇر چىقىد-
رىپ، ئىش ھەققىنى تۇتۇپ قېلىشنىڭ ئېپىنى قولغا كەلتۈرەل-
مەي يۈرگەن باي بىر كۇنى سەلەي چاققانغا:

— مەن بىر تاغار ساماننى ئوگزىدىن يەرگە تۆكۈمەن،
سەن بىر تالنى يەرگە چۈشۈرمەي تۇتۇپ ئالغىن، - دەپ بۇيى-
رۇپتۇ.

سەلەي چاققان تاكى سامان توكۇلۇپ بۇلغىچە بىخىرامان قاراپ تۇرۇپتۇ - دە، ئاخىرىدا لەيلەپ چۈشۈۋاتقان بىر تال سامانني تۇتۇۋېلىپ:

— باي ئاكا، مانا بىر تال سامانني تۇتۇۋالدىم، — دەپتۇ.

نىمە ئامال بار؟

سەلەي چاققان چوڭ قىزىنى ياتلىق قىپتۇ. توي ئاخىرلىشىپ، قىزنى ئۇزىتىدىغان ۋاقىتتا، خوتۇنى ئۇنىڭغا مەسلىھەت سېلىپ:

— دادىسى، قىزىمىزنى ئەرگە بەرگەندىن كېيىن، كىيىم - كېچەكلىرىنى ئېلىپ قالساق، كېيىنچە سىڭدىللىرىغا لازىم قىلارمىز، — دەپتۇ.

سەلەي چاققان بىر پەس ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن:

— ئۇنداق بولسا، مەن دەرھال بىر كۆپ سېتىۋېلىپ كېلەي، — دەپ سىرتقا قاراپ مېڭىپتۇ.

— ئالدىرىغاندا نەدىكى گەپنى قىلىۋاتىلا؟ — دەپ كايىپتۇ خوتۇن، — ھازىر كۆپ نىمىگە كېرەك بولۇپ قالدى؟

— سىڭدىلچە بولغاندا، قىزىمىزنىڭ ئۇستىدىكى كىيىم - كېچەكلىرىنىمۇ سالدۇرۇۋالساق بولغىدەك، — دەپتۇ سەلەي چاققان، — ئۇنداقتا قىزىمىزنى كۆپكە سېلىپ چىقارمىساق نىمە ئامال بار؟

قورققانغا قوش كورۇنۇپتۇ

سەلەي چاققان كەچتۇرۇن شەھەردىن قايتىپ چىقىۋېتىپ، بىر ئۆزۈككە كەلگەندە، چول يا قىسىدا چوخچۇيۇپ تۇرغان بىر نەرسىنى كۆرۈپ، «ئوغرى بولۇپ قالمىغىدى!» دېگەن گۇمان بىلەن قورقۇپ تۇرۇپ قاپتۇ. سىنجىلاپ قارىغانىسىرى ھېلىقى نەرسە ئاستا - ئاستا ئۆزىگە يېقىنلاپ كېلىۋاتقاندەك. سەلەي چاققان راستىنلا قورقۇنچ ئىچىدە قاپتۇ ۋە تۇمىغىنى بىر قولىغا كەيدۈرۈپ، ئىگىز كوتەرگەن ھالدا:

— ھەي ئوغرى، بىزگە يېقىنلاشقۇچى بولما، بىر جېنىنىڭ بىلەن ئىككىيلەنگە تەڭ كىلەلمەيسەن،- دەپ پوپۇزا قىپتۇ.

شۇ ئارىدا بۇلۇتنى يېرىپ چىققان ئاي ئەتراپنى سۇتتەك يورۇتۇۋېتىپتۇ. سەلەي چاققان سەپسېلىپ قارىسا، «ئوغرى» دەپ گۇمان قىلغىنى شېخى كېسىۋېلىنغان دوڭغاق جىگدە ئىكەن.

— خۇداغا شۈكرى!- دەپتۇ سەلەي چاققان تۇمىغىنى بېشىغا كىيىۋېتىپ،- «قورققانغا قوش كورۇنۇپتۇ» دېگەن مۇشۇ ئىكەندە!...

ئىشتىن يانغىچە كېتىپ قالاي

سەلەي چاققان مەھەللىسىدىكى بىر بايغا كۇنلۇكچى ھىساۋىدا ئىشلەپ يۈرگەن ئىكەن، بىر كۈنى باي ئۇنىڭغا:

— بۈگۈن كەچتە ئۆيىمىزدە مېھمان بار. جۇگۇ - يېتىمغا قارىشىپ بېرەرسەن، ئىشتىن يېنىپ ئۆيۈڭگە كېتىپ قالمىغىن، ھە!- دەپتۇ.

— بولىدۇ، باي ئاكا!- دەپتۇ سەلەي چاققان،- ئۇنداق بولسا، ئىشتىن يانغىچە بولغان ئارىلىقتىلا كېتىپ قالاي.

مۇقاۋىنى لايىھەلىگۈچى ۋە قىستۇرما
رەسىملىرىنى سىزغۇچى: مەھەممەت ھېيت

统一书号: M 10264·23
定　价: 0.13 元